

Nasi Lera

354-32

253

SHËTIT

GJIROKASTËR

Nisemi, djema!

NOVELË
E TREGIME

Nasi Lera

Shëtit

Shëtit

NISEMI, DJEMA!

Kishim që në mëngjes që ecnim. Ndjaj të ngrysur duhej të ndodheshim te Gryka e Keqe për të sulmuar natën depon e armëve. Shtatori digjte dhe misrat, që mezi ishin mbjellë atë vit, kishin filluar të thaheshin. Edhe shkrozat i kishin gjethet në ngjyrë portokalli të ndezur, sikur thithnin vazhdimisht diellin, që ftohej në çdo lindje të tij. Nga larg shkurret e tyre ngjishnin si zjarre. Ishin lajmëtarët e para të vjeshtës në pyll.

Ata nuk ishin akoma çetë, por e dinin se një ditë do të bëheshin çetë. Në krye ecte babë Asimi. Mbiemrin e tij nuk e kujtonte më askush, përveç dosjeve sekrete të kuesturës. Pas tij vinte Marash Gjati, i ndjekur nga pushtuesit, se kishte hedhur në erë një galeri në minierën e bakrit. Dhe pastaj vinin me radhë: Sul Fusha, i arratisur nga kampi i përqëndrimit në Shijak; Ymer Abazi, i cili kishte vrarë me pushkën e tij të vjetër dy ushtarë italianë kur po i merrnin tokën për aerodrom; Sokol Arifi me dy shokë të tjerë, dezertorë nga ushtria gjatë Luftës Italo-Greke; Xhemal Voka, që kishte vrarë tagrambledhësit çakërr të krahinës, dhe disa fshatarë të tjerë që i urrenin pushtuesit. Dikush prej tyre ruante thellë dëshpërimin e 7 Prillit dhe kthimin e tij nga Durrësi me shaminë plot fishekë të pazbrazur, si pikëçuditëse mbi ditët e tradhtisë.

Kishin kohë që i ndiqnin dhe dy herë ishin rrethuar keq. Ata nuk qëndronin në një vend. Ndaj të ngrysur duhej të ndodheshin te Gryka e Keqe me çdo kusht. Baba donte armë. Nuk ishin akoma çetë, por e dinin se një ditë do të bëheshin çetë.

— U dogjëm për ujë!, — tha Marash Gjati.

— Do të pimë në çezmën e Thikasisit, — tha baba pa e kthyer kokën pas.

Atij i ishte rritur mjekra pis e zezë dhe herë pas here hiqte peshqirin nga qafa e fshinte fytyrën. Nëpër pantallonat e shajakta i ishin ngjitur hala dëllinje, që i shponin këmbët me majat e tyre si gjilpëra.

Thikasi, i mbledhur si grusht, ishte i shkretë. Ndonjë zog i shushatur çukiste ngadalë manaferrat e pjekura, të drobitura nga pluhuri dhe vapa. Ata ndaluan te çezma në hyrje të fshatit. Futën kokën në rrjedhën e freskët të ujit dhe zunë të turfullonin si kuaj nga kënaqësia. Uji u hoqi lodhjen. Grykat e maleve po fshiheshin nën mjegullat e para të vjeshtës. Përtej tyre ishte Gryka e Keqe. Larg. Baba shkopsiti këmishën që të freskonte gjoksin e tij leshtor dhe mati me sy rrugën që duhej të bënin. Ishin pak vonë. Duhej të nxitonin. U nisën. Ai mbeti në fund. Papritur, nga një shteg mes kulprash, po vinte një vajzë me bucelë. E vështroi me bisht të syrit babën e u ul të mbushte ujë. Babën sikur e magjepsi gurgullima e currilit në bucelën e re prej ahu. Iu duk i njohur ai dialog i lashtë i ujit me bucelën. Dhe donte ta ngrinte një herë, siç bënte kur çlodhej pas punës nën tendën e gorricës, atje në arën e tij.

— Oj gocë, a ma jep ta ngre një herë atë bucelë?, — i tha baba vajzës.

— Ç'të të dojë e bardha zemër, or babë!, — tha vajza duke buzëqeshur.

— E ku ma di emrin, oj gocë?

— Unë do të shqyeja sytë nga habia, sikur të gjeja një njeri që të mos njihte babë Asimin, — tha vajza me zgjuarsi dhe i zgjati bucelën.

— Të hëngsha dasmën, oj gocë!

— Pushka top t'u bëftë, or babë!

Baba nuk ia ndante sytë. Nuk e fshehu kënaqësinë që e njihnin. Në njohjen e tij nga kjo vajzë ai ndjeu se së shpejti, me siguri, do të bëheshin çetë. Rrëkëlleu bucelën dhe e la ujin të rridhte gjoksit të tij leshtor. Vajza nuk ngopej së pari. I dukej sikur baba kishte rrëmbyer renë e bardhë që ngrihej mbi kokën e tij dhe po e thithte tërë etje lagështinë e saj. Papritur u dëgjua një e shtënë. Vajza ktheu kokën andej nga erdhi krisma dhe pa një njeri që po vraponte. Pastaj vështroi babën dhe ngriu nga habia. Bucela ishte shpuar nga të dyja anët dhe prej saj rridhnin dy currila të hollë uji. Baba pinte e pinte, pa e prishur terezinë, dhe nuk kishte të nginjur. Pikat e ujit mbi gjoksin e tij dukeshin si vesë mbi një bar të sapokositur. Si u ngop, hoqi bucelën nga buzët, fshiu me mëngën e këmishës mustaqet, vështroi nga erdhi e shtëna dhe tha me inat:

— Ç'qe ai që s'donte të pija ujë si njeri?, — dhe i zgjati bucelën vajzës, që nuk po e merrte veten nga hutimi.

Shokët, me të krisur pushka, qenë vënë në ndjekje të njeriut që shtiu pas gardhit të një mezhde aty pranë çezmës. Ishte e treta herë që përpiqeshin të vrisnin babën. Njeriu që shtiu ishte i shpejtë. Sokol Arifi mori shënjë dhe qëlloi, por plumbi i shkoi huq. Baba vuri re që Sokol Arifi u tërbua fare nga inati, ngaqë nuk po i fuste dot fishekun tjetër pushkës. Qeshi. Edhe Xhemali me Marashin nuk po e arrinin dot njeriun që shtiu mbi Babën.

— Ej, ç'na e lagu!, — tha baba.

Njeriu që kishte shtënë i kërceu papritur një kali të fshehur pas një are me fshesa të gjata. Para se të nisej, u kthye për të parë ndjekësit e tij. Ngërdheshi fytyrën dhe çoi dorën për të goditur kalin. Por dora i ngriu në ajër dhe ai u anua nga shala e ra ngadalë nga kali, si një besimtar që i falet perëndimit të diellit. Marash Gjati po fshinte djersët.

— Ç'qe ai ferraxhi?, — tha baba kur u mblodhën të gjithë.

— Nuk e njohëm. Nga veshja ngjante si këtej, por nga lëkura e surratit nuk dukej fare si fshatar.

— Ashtu!? Ngordhi si qen!, — tha baba dhe, si hodhi sytë tej grykave që po i mbulonte terri pak nga pak, shtoi: — Nisemi, djema!

Vajza mbeti me bucelën e shpuar në dorë, që e kishte terur tërë ujin. Ajo shikonte shpatullat e gjera të babës, që lëkundeshin sikur donin të hapnin malet për të çarë sa më parë drejt Grykës së Keqe.

2.

Në dhomë vinte fëshfëritja e fshesave të thata, që ishin bërë për t'u prerë. Frynte era e ftohtë e mëngjesit. Poshtë lumi rridhte i qetë dhe pellgjet e tij ngjisnin si pasqyra të thyera. Dielli ngjitej ngadalë, sikur donte ta sodiste sa më gjatë fshatin që shtrihej poshtë tij. Petriti hodhi poshtë velenxën e leshtë dhe ndjeu si kërcitën lëpushkat e misrit, me të cilat ishte mbushur dysheku. Atë mëngjes do të kosisnin barin e livadhit, që kishte filluar të zverdhej nga bryma. E ëma kishte zier qumështin dhe tërë shtëpia mbante një erë të këndshme, që të guduliste hundët. Petriti piu shpejt e shpejt një gotë, nxori mushkën, hodhi në sup kosën dhe i ra rrugës më të prerë. I pëlqente kositja e barit, sidomos e dehte aroma e lëngut jeshil që dilte si një lot nga fijet e prera. Që kur ishte i vogël, mezi priste të vinte koha e kositjes. Atëherë flinte bashkë me babanë nën gorricën e egër dhe natën shikonte si pikonte drita e yjeve dhe e hënës mbi luginën e ngushtë të lumit. Babai pinte duhan deri vonë dhe i tregonte ndodhira të luftës. Ato ishin të lashta dhe të reja, por në mendjen e tij ato ngatërroheshin duke lënë gjëmimin e tyre si një rrufe e largët. Edhe ai linte diçka nga fëmijëria e tij në ato tregime për luftën, si lënë lejlekët folenë e tyre kur fillojnë ngricat e para të dimrit.

Duke zbritur nëpër rrugën plot gurë të fshatit, i dukej sikur kishte lindur ashtu, si i rritur. Në të hy-

rë të livadhut, mbi një gur të madh, të zi, të rrokullisur nga mali, po mprichte sqepin një skifter. Sa dëgjoi hapat e Petritit, ai ngriti kokën dhe vështoi me mospërfillje. Pastaj përplasi krahët dhe u ngrit lart tërë dembellëk. Petriti u ul mbi gur dhe nisi të mprichte kosën ngadalë, për të shijuar sa më gjatë fillimin e kositjes. Shtatori po mbaronte si një pranverë e vogël. Zilja e mushkës përhapej nëpër livadh e zvargur, si një këngë e vjetër ushtarësh. Nga ajo zile dukej sikur bin-te mbi bar prehja e verës që kaloi. Dhe për një çast Petriti mendoi se mbi ato trualle nuk ishte dëgjuar gjë tjetër, veçse ajo zile dhe gërvishtja e hollë e gurit që mprichte hënën e bardhë të kosës.

Një rrëke e hollë humbiste barit, si një gjarpër që nxiton të fshihet shëlgjishteve. Petriti pështyu pëllëmbët e duarve dhe i dha kosës. Bari u fashit si një pël-hurë e gjelbër. Puna e rrëmbëu djalin dhe ai u habit kur u gjend në fund të livadhut. Kositi derisa nuk i ndiente më shpatullat e këputura nga lodhja. I mbeti dhe gjysma. Livadhi ngjiste me një kokë të qethur me gërshërë. Mori pecetën ku e ëma i kishte mbështjellë drekën dhe u ul nën gorricën e egër që e mbanin për hije. Hante i uritur, duke shijuar domatet tërë tul. Një makinë ngrinte një re të dendur pluhuri tej në xhade. Makina ecte me shpejtësi dhe kabina e saj dukej që sipër ferrave si samar breshke. Petriti e ndoqi për një kohë me sy, pastaj u mërzit. Mblodhi thërrimet e bukës që ishin shpërndarë mbi pecetë, i ngjeshi si top me thërrimet e djathit dhe i futi në gojë. Çmpiu shpatullat dhe tha me vete se deri në mbrëmje do ta mbaronte me siguri kositjen e livadhut.

Zhurma e makinës frenoi, duke mbytur fëshfëritjen e kosës mbi bar. Pastaj ajo ndaloi. Drejt livadhut, duke kërcyer mbi vende të thata, po vinin diçka ushtarë italianë dhe dy xhandarë. Pushkët i mbanin në dorë, sikur kishin dalë për gjah, dhe ndiqnin prenë. E rrethuan Petritin dhe i hodhën mbi fytyrë frymën e tyre të rëndë.

— Ti je djali i Asim...

— I babë Asimit!, — i ndërpreu Petriti.
— Ne nuk njohim babë Asim, po Asim Sokoli. Lidheni!

— Mos më nga me dorë! Vij vetë, sa të nis mushkën për në shtëpi.

Ata shtangën përpara burrërisë së parakohshme të djalit dhe e lanë. Petriti zgjidhi mushkën, i hodhi për sipër kosën dhe pecetën e bukës. Pastaj e goditi lehtë me dhembshuri në vithe.

— Nisu, — i tha.

Mushka nuk luajti nga vendi. Vështronte njerëzit e panjohur me sytë e saj të mëdhenj dhe tundi perçen e bukur, sikur kundërshtonte të zotin.

— Nisu, — i tha prapë me të butë Petriti.

Dikush foli në gjuhë të huaj.

— Lidheni!

Atij ia lidhën duart prapa dhe e shtynë drejt makinës, që priste si një skelet breshke. Pas tij u nis dhe mushka. Djalin e hipën në karrocëri. Oficeri dha urdhër dhe makina ulëriu si një kafshë që e kanë trembur në gjumë. Pas makinës, me një revan të bukur, vraponte mushka. Petritin e pushtoi një dashuri e ngrohtë për atë krijesë që nuk kuptonte ç'ndodhte në botë, por që, me nuhatjen e saj të zgjuar, ndiente diçka të keqe. Petriti harroi se ku ishte dhe kishte para syve vetëm revanin e kafshës që aq shumë e lidhte me jetën. Një ushtar hoqi nga supi pushkën dhe mori në shenjë ballin e mushkës.

— Mooos!, — thirri Petriti, por ishte vonë.

Mushka bëri edhe disa hapa, ngriti me zor kokën për të parë për herë të fundit makinën që largohej dhe, si theu dy gjunjët e parë, u rrezua mes xhadesë.

3.

Kur ra dëbora e parë, ata ishin shtuar akoma më tepër. Babën e thërrisnin komandant. Ai doli nga kassollja dhe pa pllajën e zbardhur gjatë natës. Ishte me-

si i nëntorit. Baba lau sytë me dëborë. Partizanët ishin zgjuar prej kohësh dhe po ndiznin zjarre për t'u ngrohur. Degët e aheve sa nuk thyheshin nga pesha. Ajri ishte i ftohtë dhe të priste fytyrën. Baba kishte vendosur të ngrinte pritë në rrugën e makinave. Aty nga ora tetë, nga udha që të shpie në fshatin Hani i Thattë, u duk një njeri. Dëborë e pashkelur e lodhte.

— Ku është baba?, — pyeti.

— Babë, të kërkojnë.

Baba erdhi drejt njeriut rëndë-rëndë, sikur kishte nuhatur diçka të keqe.

— Ç'e mirë të pruri deri këtu, o Ibish?

— E mbara të priftë përherë, or babë, por nuk kam ardhur për hajër.

— Mos u tut, or Ibish, po fol. Në këtë botë çdo gjë për njeriun është.

— Petritin me gjashtëmbëdhjetë të tjerë i nisën për në Itali.

Baba kërciti dhëmbët, u ra me dorë mustaqeve, nga që nuk dinte ç'të bënte, dhe u hoq mënjanë. Partizanët e lanë të qetë. E ndienin se nuk e ngushëllonin dot dhimbjen e tij. Baba u ul mbi trungun e një ahu të prerë prej kohësh dhe hodhi sytë andej nga duhej të ishte fshati i tij. Kraharori i ngrihej dhe i ulej në një frymëmarrje të egër. Ziente si një vorbull e turbullt uji. Qimet i ishin ngritur si gjemba iriqi. U çua dhe u vërtit disa herë rreth trungut të prerë. Disa filiza të hollë e të brishtë kishin çarë koren e dëborës dhe ishin mbështetur mbi trungun e ahut. Filizat ngjaisnin si gishtërinj të njomë fëmije mbi dërrasat e djepit.

— Xhemal!, — thirri baba.

— Urdhëro, babë.

— Merr sëpatën dhe prijë atë ah.

Xhemali nuk pyeti, po rrëmbeu sëpatën dhe filloi të priste ahun që i tregoi baba. Goditjet e sëpatës përhapeshi mbi pllajë si një daulle e ngjirur. Baba vuri duart mbi gjoks dhe nuk ia ndante sytë ahut që nisi të anohej. U dëgjua kërcitja e trungut, dhe pema u rrë-

zua përtokë, duke ngritur si pluhur dëborën e ngrirë. Xhemali vështroi babën dhe tha:

— Po tani ç'të bëj, or babë?

— Dërrasa! Thirr dhe tre shokë të prisni aq dërrasa sa duhen për dy tabutë. Kur t'i mbaroni, më bëj zë.

Baba hyri në kasollen e vogël dhe ndezi një cigare të trashë sa gishti. Thifhte cigaren dhe nxirrte tymin e dendur, sikur aty po valonte një kazan me ujë. Dëgjonte shokët që prisnin dërrasa dhe mendonte për luftën që do të vazhdonte gjatë. Në Malin e Thatë kishte ngritur çadrat një batalion alpin. Prej andej ai zbriste fshatrave dhe kryente ekspedita ndëshkimore. Deri në drekë sëpatat nuk pushuan. Atëherë erdhi edhe Arifi dhe i tha se as atë ditë nuk do të kishte lëvizje në xhade. Baba e dëgjoi dhe i tha që të mos largohet nga vendi, por të vëzhgonte vazhdimisht derisa t'i dhembnin sytë. Arifi u largua. Baba mbeti përsëri vetëm. Kur sëpatat heshtën, doli nga kasollja. Xhemalit i lëshonte këmisha avull.

— U lodhe?

— Pak.

— Merr gozhdë dhe mbërtheji tabutet. Kur t'i kesh lyer me të zezë, më bëj zë, — tha baba dhe hyri përsëri në kasolle.

Bojën e gjetën në fshatin Hani i Thatë, prandaj tabutet u bënë gati ndaj të ngrysur. Baba i pa dhe në fillim rrudhi buzët.

— E zeza duhej të ishte më e fortë, por s'ka gjë, prapë ajo është e zezë.

I ngarkoi dy tabutet në mushkë dhe u nis për në qytet së bashku me Xhemalin dhe Ymer Abazin. Nata ishte pis e errët. Edhe dëbora sikur kishte humbur bardhësinë e saj. Mushka ecte me kujdes, duke zgjedhur rrugën. Dëbora kërciste nën peshën e tyre. Baba nuk ndiente të ftohtë. Ishte tërë mllëf. I kujtohej vazhdimisht Petrëti dhe sakaq nxehej që e kishte lëshuar veten aq shumë. Kishte pirë më tepër duhan, sesa du-

hej. E donte Petritin. Ndofta, ngaqë ishte më i vogli. Xhemali me Ymerin mezi e ndiqnin nga pas.

Nga larg u dukën shtëpitë e para. Ai ishte fshati më i madh i tërë krahinës dhe, megjithëse nuk kishte asgjë të përbashkët me një qytet, banorëve u pëlqente ta quanin kështu. Ata e quanin kështu me mëndjen e tyre, se në bisedë e thërrisnin thjesht me emrin e tij. Ai bëhej gati treqind shtëpi dhe të gjithë profesion kryesor kishin blegtorinë. Toka ishte e pakët dhe e varfër. Mbi fshat kishte kullota të gjera dhe bar të dendur. Fshati ndahej në tri lagje. Lagjja e sipërme dhe e poshtme i kishte shtëpitë të shpërndara, kurse ajo e mesit i kishte gati njëra mbi tjetrën. Pikërisht aty ishte dyqani, kafja dhe nënprefektura. Dy kilometra në verilindje italianët po ngrinin kazermat e tyre. Dukej që asaj krahine ata i jepnin rëndësi të madhe. Ndofta, ajo ishte një pikë strategjike e tyre. Por, ngaqë nuk donin të tërhiqnin vëmendjen e banorëve, ata e kishin lënë fshatin të bënte jetën e tij normale. Kështu, në fshat rrallë shiheshin ushtarë, përveç disa xhandarëve që vërtiteshin kot për të mbajtur qetësinë apo për të zgjidhur ndonjë ngatërresë ose zënie. Natën para nënprefekturës bënte rojë një xhandar.

Baba përkëdheli qafën e mushkës dhe po mendonte. Fshati dukej i shkretë. Kështu dukej ai gjithmonë në dimër. Frynte një erë e ftohtë që të priste fytyrën.

— Nga t'i biem?, — pyeti Ymer Abazi.

— Përroit të Thatë, — tha baba dhe tërhoqi kapitallin e mushkës.

Ymer Abazi me Xhemalin e ndoqën pas. Ecnin me kujdes. Dëbora kërciste nën hapat e tyre. Kur iu afruan qendrës, ata ndaluan dhe shkarkuan tabutet. Njërin e hodhi në kurriz baba, kurse tjetrin Xhemali. Baba i këshilloi përsëri me zë të ulët dhe u nis i pari. Ymer Abazi shkoi me Xhemalin.

Ata u takuan përsëri pas gjysmë ore. Kishin ngri-rë. Dukej që kishin qëndruar gjatë shtirë mbi dëborë.

— Në rregull?, — tha baba.

— Në rregull, — u përgjigj Ymer Abazi.